

Szemlélődés Pannonhalmáról

1993-ban régi-új folyóirat jelent meg a hazai sajtó palettáján, a Pannonhalmi Szemle. A nyitó számban illendő módon a főapát szavai fogadják az olvasót. Várszegi Asztrik az 1944-ben megszakadt Szemle újraindítását a bencés szerzetesség magyarországi működésének távlataiban állítja: „Közel ezer esztendeje egy maroknyi szerzetescsapat olyasmit akart közvetíteni erről a Hegyről, Szent Márton monostorából, ami a pusztát vándorló, nyugtalan és lázongó szívű magyaroknak fényt és melegséget jelentett, és megajándékozta őket a szív békéjével és nyugalomával, állhatatossággal és reménységgel, de egyúttal maradással és léttel is.” Egy évezreddel később azonban új és titokzatosabb veszedelmekkel kell szembe nézni. „Ezer esztendő elmúltával, sok szenvedés és kudarc után, mikor a só és a kovász erejét veszítheti, keressük a só ízét, keressük az életet hordozó kovászt, sötétben és homályban a mécs világosságát.” Megrendítő szavak ezek, kivált ha egy főpap tollából kanyarognak elő. A gondolat az evangélium képi világából merít, és valami eredendő lényeg veszélyeztetettségét sugallja.

Aligha akad írástudó, aki ne értené ezeket a szavakat, és ne értene egyet az általuk közvetített gondolattal. Ám vélhetően ugyancsak aligha akad közülük akár csak egy, aki pontosan meg tudná mondani, miben is áll az a különös, rejtélyes szubsztanciavesztés, melyre a só íze, a kovász erejevesztésének és a mécs kihunyásának megidézett veszélye utal. Ha a Pannonhalmi Szemle arra vállalkozik, hogy megoldásokat közvetítsen, miként lehet leküzdeni korunk szellemi orientációvesztése okozta hiánybetegségét, akkor csak eggyel szaporítja a biztos megoldásokkal kecsegtető szemfényvesztők hadát, akik minden gyógyírt ismernek, csak éppen azt nem tudják, *mit* kell meggyógyítani. Ha viszont, ellenkezőleg, csupán a hiány fölpanaszolásában merülne ki szándéka, akkor meg a jeremiádat zengők kórusához csatlakoznak azokhoz, akik ismerni vélik a bajt, csak éppen azt nem tudják, *miként* kell meggyógyítani.

Világunk tele van zajjal, elborítja mindenféle esemény, egyszerre uralja az eleven apokalipszis és a bamba *keep smiling* rémálma. A kommunikációnak nevezett roppant mű mint *opus magnum* mindezt fölerősíti és valamiféle ritka fortéllal készült monstre produkcióként prezentálja. Papucsban-pendelyben *mű-élvezhetjük* a hipersávós, supersarkított, képünkre formált világunk tényeivel tele vízióink *mű-szerében* az éppen aktuális halálosztásról szóló, halált megvető operatőri bátorságról tanúskodó történések *mű-sorát*, melynek *mű-gonddal* készült képei elfeledtetik, hogy maga az ilyenformán megidézett vész már *n e m m ű*. S ha minden így működik tovább, akkor bekövetkezhet az az abszurd állapot, mikor úgy meredünk rá önmagunk, az ember művére, az *opus hominis*-ra, mint az emberi mű, az *opus humanum* nélküli *opus posthumumra*.

Mi hát a teendő? Meg kell állítani a világ jelenlegi folyását, nehogy a só ízét veszítse, vagy mesterségesen más irányba kell terelni, nehogy léttelenné válják a kovász? Vagy csöndet kell parancsolni a zajokat műfogásokkal fölerősítő kommunikációs eszközöknek, melyek az írt, mondott és vetített tények sűrű tömegű fellegeivel borítják el a horizontot úgy, hogy valóban keresnünk kell a „sötétben és homályban a mécs világosságát”? Mert bizonyos, hogy – Rilke szavait idézve – a „tényektől nem látjuk a valóságot”. És egyre kevésbé látjuk, mert valami ördögi logika folytán az a babona ural mindent, mely szerint a tények ismerete viszi előre a dolgokat, a tényeket pedig a tényközlő eszközök hozzák tudomásunkra. Ez a logika azonban számos hibája mellett elfeledkezik a legfontosabbról: a tényeket fogadó és azokat értelmező emberről, a szubjektumról. A tényekből még nem lesz világ, nem lesz alkotás, mert ahhoz alkotó kell, emberi személy, aki érti-értelmezi a tényeket, válaszol rájuk, állást foglal velük szemben, s aki nem a tények szülötte, hanem

még azokat megelőzően, a világnak faktumokra történő széthullása-széthullajtása előtt eredendőbb módon születik és létezik. A tényeknek és közlőknek pedig éppen erre a szubjektumra nincs gondjuk – s nem is lehet –, hanem egyszerűen feltételezik, mégpedig – önmaguk mintájára – afféle információt feldolgozó konstruktumként, s ekként is bánnak vele: kezelik, azaz manipulálják. A tényektől nem látjuk a valóságot, mondta Rilke, s gondolatát az iméntiek folytatásaként így szöhetjük tovább: a tényektől és kizárólag a tényekre ügyelve nem látjuk *önnön valóságunkat* sem, vagyis éppen azt, akiért, akivel, aki által és akire vonatkoztatva a tények egyáltalán értelmüket nyerik. A közlések orgiájában észrevétlenül eltűnik az origó, az ember. A tények súlyos zuhataga anyonsújtja a gondolkodást. Az információ áradása elsodorja a gondolkodó embert, s vele az informálás, vagyis a formanyerés, a forma befogadása, a belső építkezés, lényegi épülés lehetőségét. Ez a rendszer alattomban egy jól műszerezett atavizmus veszélyét rejt magában, és észrevétlenül a maga módján domesztikálja az embert, azaz *instrumentalizálja* őt.

Mi tehát a teendő, miféle célt szabhat magának egy újabb folyóirat mint újabb közlés, ha nem csupán az orgánusok számának növelését, és még kevésbé az organizáció-nak nevezett világméretű káosz fokozását, hanem a mindinkább a rendszer fogságába került szellemi organizmust, az ember-nek nevezett mikrokozmoszt mint törékeny – lám csak, milyen törékeny! – ékkövet kívánja szolgálni. Nos, olyan gondolatokat várunk tőle, amelyeket mintegy magunk elé tartva, általuk feltartóztathatjuk e roppant özönlést, és teret nyerhetünk magunk körül, csöndes, meditatív aurát, amelyben a tárgyi gondokodáson túl lehetővé válik az eszmélődés, mely voltaképpen tárgyaltan: szellemi éberség, készenléti állapot, várakozás.

A készenlét valamiféle intenzív mozdulatlanság: mindent magába emel, de ő maga csupán csöndet áraszt. Gondolkodik, de nem annyira gondolatokat gondol, még kevésbé gondol *ki* – inkább szemlélődik, mindazonáltal nem elkötelezetlenül, hanem figyelmes várakozással. És hogyan, miképpen, melyik – járt vagy járatlan – úton, milyen gondolkodással és milyen gondolatokon lépdelve jutunk el e készenléti állapothoz? Bizonyos ugyanis, hogy magától, *közreműködésünk nélkül* nem következik be. Talán csak a gondolható gondolatokat már magunk mögött hagyva tárul fel előttünk lehetősége. Akkor tehát mégiscsak meg kell gondolnunk mindent, ami gondolható, mindent végig kell gondolni. Ahhoz, hogy eljussunk az intenzív mozdulatlanság állapotába, gondolatokon kell végighaladnunk, de olyan eszmélődő gondolatokon, amelyek valóban elvezetnek arra a helyre, ahol megállapodhatunk, s ahol a szellem valamiként ismét önmagára találhat, ismét megtapasztalhatja önmagát, s ezáltal a maga törvénye szabta orientációra tehet szert: a világgal *szemközt*, nem ellenében. Hogy eligazodhassunk a világban, újra és újra tájékozódási pontokra van szükségünk, melyeket nem nyerhetünk kizárólag a világból – hiszen benne és nem általa kell eligazodnunk –, hanem valahonnan máshonnan, ami nem idegen a világtól, de nem is azonos vele. Ezt a „máshonnan”-t, és az „ott-lakozó”-t változatos nevekkel illették az európai kultúrában: hívták létnek, szellemek, Istennek, léleknek vagy kartéziánus egónak. Végül is e különböző nevek ugyanabba az irányba mutatnak, és megegyeznek abban, hogy az általuk megnevezett valóság „evilági” jelenlétének kitüntetett helye: az ember legbenseje. Ide kellene tehát olykor eljutnunk, visszajutnunk – megérkeznünk.

Nos, immár két évfolyam ismeretében úgy vélem, a *Pannonhalmi Szemle* valóban jó útitárs ezen az úton. Ennél többet nem is kívánhatunk egy folyóirattól. Szerkesztőinek – a „világiak”-nak: *Balassa Péternek és Gelencsér Gábornak*, valamint a „világból kivonult” szerzeteseknek: *Sulyok Elemérnek, Mártonffy Marcellnek és Varga Mátyásnak* – talán legnagyobb érdeme, hogy egyáltalán érzékelik az imént vázolt ínséget. Az egyes számok a tematikát mint a gondolati mozgás irányát jelző, olykor különös hangulatot árasztó „hívó-szavak”-kal szólítják meg az olvasót: „alászállás és felemelkedés” (I. évfolyam 1. sz.), „a szegény és az idegen” (I/2), a mester és tanítvány” (I/3, „közöttünk verte fel sátorát” (I/4, „bűnös és igaz” (II/1), „a világban” II/2, „egymást várjátok meg” (II/3). A tanulmányok és a műelemzések, illetve esszék közé igényes válogatásban versek illeszkednek. A *Figyelő* című rovat a kulturális élet, míg a *Napló* a bencések házatájának történéseit, eseményeit említi meg, az előbbi esetében kritikai igénnyel. Végül Szent Benedek regulája kínálja fel ösvényeit a szerzetesek meditációján keresztül.

Ha most átváltanék a hagyományos folyóiratszemle műfajára, akkor óhatatlanul megtörne az a perspektíva, amelyben az eddigi gondolatmenet mozgott. Márpedig ezt a perspektívát a *Pannonhalmi Szemle* nyújtotta nekem, s kívánom, ajándékozza másnak is!

Távolról Pannonhalma nem nagy. Ám ahogyan közeledünk hozzá, egyre impozánssabbnak tűnik, igazi – önmaga-belső – léptéke pedig belülről válik megtapasztalhatóvá, amikor „belőle” kipillantva tárul elénk a táj. Az a tágasság, ami ekkor kibomlik előttünk: Pannonhalma belülről kivetülő tágassága, mely hirtelen lepi meg az embert, amikor a templomkapu előtti párkányhoz lép. Ebben a perspektívában van jelen a *genius loci*, hiszen az a pont, ahonnan valami tágasság tárul föl, nem csak fizikailag, hanem valamilyen szellemileg is fölötte áll a perspektívájában megjelenő tájnak, noha nem független tőle. Én gyerekkorom kedves napjait, a vakációk idejét töltöttem Pannonhalma közelében, Veszprémvarsányban, és *soha* nem pillantottam meg, nem vettem észre, *nem láttam* Pannonhalmát. Most, életem derekán, egyre romló szemmel, de hiteles perspektívák keresése-méretegetése közben talán egyre inkább megtanulva látni, immár *tudom* – s persze most már látom is –, hogy ott van Pannonhalma, s nagyszüleim falujának, éppen a távoli apátság ad perspektívát. A látás – íme, itt a bizonyosság – nem a szem funkciója, hanem az ember, a gondolkodó, tapasztaló ember hermeneutikája. S Pannonhalmáról nézve szép a táj, a szemlélődő szelleme pedig remények táplálója lehet, nehogy a só ízét, s a kovász éltető erejét veszítse.

GÁSPÁR CSABA LÁSZLÓ

Hittansztori?

Bernolák Éva könyvével hitoktatásunk utóbbi évtizedeinek történetét tartja kezében az olvasó. A szerző a saját életútjába foglalva mondja el a hitoktatás Konzultációs Irodájának, az új hittankönyveknek, a papok, majd a világiak számára is megszervezett hitoktatói tanfolyamoknak a létrejöttét.

Többen vagyunk akiknek hittanoktatása a „Hamvas-féle” katekizmus előre megfogalmazott, szabatos válaszainak bebiflázására terjedt ki. Azóta a tanítás egész metodikája gyökeres változáson ment át: a tételes magolást a kreatív aktivizáló módszerek sora – például az un. „heurisztikus beszélgetés” váltotta fel.

Az elmúlt negyven évben a hittantanítás jószerivel a templomok falai közé szorult vissza. Ennek nagyrésze alacsonyabb színvonalú volt, mint az akkori iskolai oktatás! Módszereiben jócskán elavult, gyakorlatában megkövesedett. Igaz, az állam által engedélyezett keretek is nagyon szűkösek voltak. A vallási ismereteket rövid idő alatt, kellő megalapozottság nélkül szerezték a gyerekek. Világossá vált, hogy többet kell nyújtani az ifjúságnak, hogy tudatos, hitét megtartó keresztényekké nevelődjön.

Ezt a korszerű szellemiséget már a II. vatikáni zsinat „aggiornamento”-ja hozta, megújulást hirdetve az egyházi élet minden területén. Az első lépések egyike volt, hogy 1968-ban megszületett a pályázati kiírás új hittankönyvek alkotására. Hozzászólások sorával tisztázódott, hogy a megújulás nem a kinyilatkoztatás tartalmára, csupán annak közlésére, s módszerére vonatkozik.

Az addig megjelent hittankönyvekről Bernolák Éva részletes pedagógiai elemzést ad. Személye akkor kapcsolódik véglegesen össze a hitoktatás történetével. Beregsége miatt ugyanis orvosai eltanácsolják a napi iskolai munkától. Ettől kezdve ideje legnagyobb részében a hitoktatás korszerűsítésén fáradozik. Először végiglátogatott jónéhány templomi katekizist. Tapasztalatait – a bíborshoz címezve – egy beszámolóban összegezte. Megdöbbenették a „korszerű” hitoktatás sanyarú körülményei, elavult módszerei, a tananyag kiválasztásának esetlegessége. A lelkipásztorok túlterheltek, a foglalkozások vezetésére módszertani, pedagógiai szempontból többnyire nem voltak felkészülve. Sür-